

UDC 37.014:316.75(497.11)
<https://doi.org/10.2298/ZMSDN2697133S>
ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД
Примљен: 16. 1. 2026.
Прихваћен: 26. 1. 2026.

СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ: ПАТРИОТСКО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ И НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ

СРЂАН Љ. ШЉУКИЋ

srdjan.sljukic@ff.uns.ac.rs
<https://orcid.org/0009-0005-5733-2422>

МАРИЦА Н. ШЉУКИЋ

marica.sljukic@ff.uns.ac.rs
<https://orcid.org/0009-0007-7316-5104>

Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за социологију
Др Зорана Ђинђића 2, Нови Сад, Србија

САЖЕТАК: Различите стратегије које усвајају државни органи представљају путоказ за вођење политике у наредним годинама, у датој области друштвеног живота. У овом прилогу аутори анализирају стратегије развоја образовања и васпитања донете у Републици Србији у двадесет првом веку (2012. и 2021), при чему користе метод квалитативне анализе садржаја. Фокус анализе је на питању патриотског образовања и васпитања, односно говора о националном идентитету. Док се патриотско образовање и васпитање ни не спомиње, о националном идентитету се говори спорадично и фрагментарно, без озбиљније и опширније разраде. Без обзира на присутност патриотских садржаја у одређеним програмима, као и на изванредан заокрет у изборној политици („национални изборници”), одсуство стратешког приступа питању патриотског образовања и васпитања у Републици Србији могло би да има озбиљне последице када је реч о друштвеној солидарности.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: национални идентитет; Република Србија; патриотско образовање и васпитање; стратегије

Један од важних догађаја у сфери образовања у Републици Србији у 2025. години свакако је поновно покретање питања такозваних „националних уџбеника”. Влада је усвојила предлог измена Закона у уџбеницима и он је послат у Народну скупштину на расправу и усвајање. Према овим изменама, ученици основних школа требало би да добију јединствене уџбенике за предмете Српски језик и књижевност, Историја, Географија, Свет око нас, Природа и друштво, Музичка и Ликовна култура. Члан 4а, став два, образлаже то на следећи начин: „Уџбеници од националног значаја преносе вредности, традицију, језик и културу, због чега представљају основно средство изградње и очувања идентитета и националне кохезије, стабилности и отпорности Републике Србије на спољне утицаје и један од стубова националне безбедности” [Влада Републике Србије, 2025].

Очигледно, овде се ради о ономе што се у свету најчешће назива патриотско образовање и васпитање и као такво практикује у великом броју земаља [Malkoc & Ozturk, 2021]. Да ли у систему образовања и васпитања у Републици Србији постоји патриотско образовање и васпитање? Да ли је оно препознатљиво, где и на које начине? Овај рад нема амбицију да да комплетне одговоре на управо постављена питања. Намера је да се анализирају два стратешка документа у овој области – *Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године* и *Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године*. Циљ овог рада је да се коришћењем метода квалитативне анализе садржаја утврди да ли се и колико у њима говори о патриотском образовању и васпитању или барем о његовим најважнијим елементима, пре свих о потреби очувања и учвршћивања националног идентитета. С обзиром на то да нам стратегије заправо показују какву образовну политику извршна власт има намеру да води у назначеном периоду, резултати до којих се дошло могу послужити не само као подлога за објашњење дате политике, него и као основа за њено кориговање.

ПАТРИОТСКО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ У СВЕТУ ДАНАС

Уз расподелу радних улога, главна функција образовања и васпитања јесте да обезбеди стварање и одржавање друштвене хомогености, како би друштво имало одговарајућу кохезију, неопходну за опстанак и успешно функционисање. Оснивач социологије образовања Е. Диркем (E. Durkheim) каже да нема народа „(...) у којем не постоји одређени број идеја, осећања и поступака које васпитање треба да усади свој деци без разлике, ма којој социјалној категорији она припадала” [Dirkem, 1981: 39]. Отуда држава мора у потпуности контролисати школски систем, како његов јавни, тако и приватни део. Она ни по коју цену не сме дозволити постојање „антидруштвеног васпитања” [Dirkem, 1981: 48–50].

Ова је чињеница свакако препозната од стране најмоћнијих држава света, оних које су способне да у области образовања и васпитања заиста буду потпуно суверене. Сједињене Америчке Државе, Народна Република

Кина и Руска Федерација, на различите начине, патриотском образовању и васпитању дају значајно место у својим образовно васпитним системима. Док се у Кини и Русији то чини путем посебних програма патриотског образовања, у САД је на делу либерални приступ, у којем се патриотски садржаји форсирају кроз школске предмете попут историје и географије, као и кроз ритуале, као што су поздрав застави, химна и заклетва [Шљукић, 2021]. Народна Република Кина чак има посебан Закон о патриотском образовању, усвојен од стране XIV националног Народног конгреса 2023. године. Овај закон има 40 чланова подељених у пет поглавља: опште одредбе, дужности и одговорности, мере за примену, подршка и гаранције и завршне одредбе [Patriotism Education Law of the People's Republic of China, 2023].

Ли [Li, 2024] тврди да патриотско образовање игра кључну улогу у националним образовним политикама многих земаља. Са своје стране, Малкоч и Озтурк наводе да је у Турској патриотско образовање први пут уведено 1913. године. Оно што се назива грађанским васпитањем, пре свега се тиче развијања осећања патриотизма и припадности одређеној земљи. То осећање припадности постаје основа за права и одговорности грађанина [Malkoc & Ozturk, 2021]. Ова два аутора применила су метод анализе докумената на научне чланке о патриотском образовању објављених у периоду 2001–2020. године у међународним базама података (Wiley, Jstore, Elsevier, Taylor & Francis). Путем кључних речи, издвојили су укупно 109 чланака. Највећи број чланака био је објављен у САД (22 чланка), Турској (21; уз оне на енглеском, укључени су и чланци на турском језику), Русији (12), Хонгконгу (8), Уједињеном Краљевству Велике Британије и Северне Ирске (8) и Кини (5). Занимљиво је да је готово четири петине чланака о патриотском образовању објављено у другој испитиваној декади (2011–2020). Док већина студија наглашава значај патриотског образовања, мањи део има критички приступ [Malkoc & Ozturk, 2021].

Критички тонови о патриотизму и патриотском образовању највише су присутни у САД, што можемо сматрати једном граном или пак одблеском идеолошко-политичког сукоба који се у тој земљи одиграва. Дебата о патриотском образовању се појавила након што је, као једна од последица трагичног догађаја од 9. септембра 2001, у САД дошло до појачаног нагласка на патриотизам и патриотска осећања. Само два месеца након наведеног догађаја, новембра 2001. године, Комисија за образовање савезне државе Небраска донела је уредбу према којој патриотско образовање постаје обавезан део програма студија друштвених наука. Нужни делови тог образовања морали су бити инсистирање да је форма управљања у САД супериорна у односу на све остале, наглашавање опасности од комунизма и сличних идеологија, дужности грађанина и нешто што је названо „одговарајуће патриотске вежбе” [Westheimer, 2009: 316; Gray, 2010]. У истој се уредби наводи да средњошколски програми морају „усађивати љубав према земљи”. Поздрав застави, говор о делима америчких хероја, певање патриотских песама и сл. постали су обавезни. За свега неколико недеља, 35 савезних држава следило је пример Небраске [Westheimer, 2009: 316].

Појачани нагласак на патриотско образовање (које је и до тада још како било присутно, али не у толикој мери) изазвао је и реакцију у политичким и научним круговима. Иако је сматрао да патриотизам и демократски идеали нису неспојиви, Џ. Вестхајмер је упозоравао да демократски облик патриотизма није једини могућ и да је на делу успон „ауторитарног патриотизма”, за који каже да је „много опаснији” [Westheimer, 2006: 571]. Он се пита на који начин је могуће разликовати патриотско образовање у тоталитарним земљама од онога у демократским, када и у једнима и у другима ученици певају националну химну, кличу својој земљи, одају пошту погинулим ратним херојима, поздрављају заставу која обавезно стоји на истакнутом месту у школи. То је једино могуће учинити путем разликовања два облика патриотизма, ауторитарног и демократског, а у складу са тиме и два облика патриотског образовања. У ауторитарном облику, тражи се неупитна лојалност вођи или владајућој групи; у демократском облику, премда и у њему симболи заузимају важно место, инсистира се на народу, принципима и вредностима као што су политичка партиципација, слобода говора, грађанске слободе и сл. Вестхајмер је забринут због појачавања ауторитарног облика патриотског образовања у САД и наводи да то није први пут и да се већ догађало, посебно у ратна времена [Westheimer, 2009: 317–318]. Слично и М. Мери [Merry, 2009] разликује „лојални” и „критички” патриотизам, инсистирајући да унутар образовног система овај други треба да буде примењиван. Ослањајући се на налазе Вестхајмера и Мерија, Г. Греј тврди да школе у САД имају задатак да, као „скривену агенду” промовишу „друштвено јединство” и указује на праксу да средње школе имају тесне контакте са управама за регрутацију за војску САД. Регруттери добијају од школа податке ученика, долазе у школе како би разговарали са ученицима, превозе их до регрутних центара и чине све друго како би обезбедили што више кандидата за војску [Gray, 2010: 1, 11–12].

Иако се критичарима најновијег таласа патриотског образовања у САД може приговорити да не разумеју довољно како сукоби (нарочито ратни) делују на људска друштва [Шљукић и Шљукић, 2018], па чак и да им недостаје елементарно познавање неких друштвених чињеница,¹ кључно је уочити да нико од њих не доводи у питање потребу патриотског образовања као таквог, већ само инсистира на његовом одређеном облику. Диркемов захтев, заснован на потреби изградње и очувања друштвене кохезије (солидарности), не зна за изузетке.

СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА ОБРАЗОВАЊА: У КОМ ПРАВЦУ СЕ ИДЕ?

Као што смо у уводу напоменули, наш превасходни циљ јесте анализа стратегија развоја образовања и васпитања у Србији (до 2020. и до 2030. године) и то с обзиром на елементе патриотског образовања који се у њима

¹ Примера ради, Г. Греј каже да је право грађанства САД засновано на месту рођења, а не као у већини других држава, на „крви или религији” [Gray, 2010: 15].

(не) налазе. У савременом свету редовна је појава да државе, пре доношења закона и других аката у одређеној области, израђују стратешка документа, односно стратегије развоја. Ова стратешка документа најчешће користе следећу трофазну схему: 1) дефиниција проблема; 2) предлози мера; 3) очекивани резултати [Petrescu et al., 2022; Шљукић, 2024]. У 21. веку, у Републици Србији донете су две стратегије развоја образовања и васпитања, једна 2012. [Стратегија, 2012] и друга 2021. године [Стратегија, 2021]; прва говори о развоју у овој области до 2020, а друга до 2030. године.

Осим бројних примедби у јавним расправама, научних анализа ових двеју стратегија није било много. У једној од њих, Н. Павловић констатује да су главни проблеми система образовања у Србији недовољна ефикасност и обухват становништва, слаб квалитет самог образовања и секторска изолованост. Према њеном мишљењу, Стратегија развоја образовања до 2020. препознаје ове проблеме, али не нуди оствариве циљеве и одговарајуће мере. Повећање које се предвиђа је преамбициозно и не узима у обзир последично смањење квалитета образовања. Предвиђено смањење броја ученика у одељењу и увођење једносменског рада је нерационално и у супротности је са дотадашњом политиком смањења броја школа, одељења и наставника. Она критикује и предвиђено отварање високог образовања према привреди, зато што би то, заједно са увођењем опште матуре уместо пријемних испита на факултетима, угрозило аутономију високошколских установа и смањило квалитет образовања [Павловић, 2014]. О потреби патриотског образовања, националном идентитету и сл., у наведеној анализи не налазимо ни речи. Исти је случај и са анализом Д. Мићуновића, која обухвата обе стратегије које су наш предмет. За бројне реформе образовања спровођене после 1945. године, он каже да су све биле делимичне и без јасне стратегије који се циљеви желе постићи. Изузетком сматра Стратегију из 2012, која је јасно препознала значај економије засноване на знању и информационим технологијама. Према његовом мишљењу, наредна стратегија (из 2021) донета је на нетранспарентан начин и уз заобилажење стручног тима који је радио претходну стратегију, а њени највећи недостаци су запостављање гимназијског образовања и форсирање значаја средњег стручног, посебно дуалног, без обзира на учивање његових мана. Развој дуалног образовања водиће повећавању социјалних разлика, што може да угрози социјалну кохезију, која је услов друштвеног и економског напретка [Мићуновић, 2021].² Из последње реченице видимо да овај аутор препознаје нужност постојања социјалне кохезије. Међутим, он ни једну једину реч не посвећује проблемима патриотског образовања, без којег је социјална кохезија незамислива.

Н. Јаковљевић у својој анализи Стратегије из 2021. године не занемарује питања патриотског образовања и националног идентитета. Премда истиче питања смањивања неједнакости, сиромаштва и разлика у образовању, као и питање значаја иновативних технологија у образовном про-

² С обзиром на политичку опредељеност овог аутора, његове похвале првој и критике друге стратегије могу имати извор и у ненаучним разлозима.

цесу, она истиче да ова стратегија сувише настоји да своје циљеве уподоби различитим стратегијама насталим у међународним оквирима, посебно оним које долазе из Европске уније, чиме се потпуно занемарује питање националног идентитета [Јаковљевић, 2022].

Према уставном и законском оквиру, све се стратегије, па тако и стратегије образовања односе двојачко. С једне стране, оне могу представљати основ и образложење за измену одговарајућих закона, чак и самог устава. С друге стране, стратегије као своју полазну тачку ипак имају тај исти уставни и законски оквир. Зато се поставља питање да ли устав и одговарајући закони дају основа за говор о патриотском образовању у стратегијама развоја образовања које су предмет анализе.

Устав Републике Србије [Устав Републике Србије, 2006] већ у преамбули наглашава да сам полази од „државне традиције српског народа и равноправности свих грађана и етничких заједница”, да би се у чл. 1 констатовало да је Република Србија „држава српског народа и свих грађана који у њој живе”. Свако има право на образовање, са тиме да је основно образовање обавезно и бесплатно, средње образовање бесплатно, а високо треба да буде доступно свима под истим условима (чл. 71). Систем образовања види се као надлежност државе (чл. 97, став 10).

За општи карактер устава, ово би требало да буде довољно како би се законским актима установило патриотско образовање. Нажалост, то није случај. Истина, кровни закон у овој области, Закон о основама образовања и васпитања у чл. 8, став 16, наводи да је један од циљева образовања и васпитања „развијање личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности Републици Србији”, али се у наставку на тај циљ нити једном не осврће, ни у исходима образовања и васпитања (чл. 9), ни у кључним компетенцијама (чл. 11), ни у општемеђупредметним компетенцијама (чл. 12) [Закон о основама система образовања и васпитања, 2017]. Пратећи закони такође о овом питању или не говоре, или једва да говоре. Закон о основном образовању (чл. 21, став 16) понавља циљ из кровног закона, да би у наредном члану, став 12, набрајајући исходе основног образовања и васпитања рекао и да ће ученици „имати развијено осећање припадности својој породици, нацији и култури, познавати сопствену традицију и доприносити њеном очувању и развоју. Даља операционализација, међутим, изостаје. Међу школским програмима (чл. 27 и 28) налазе се професионална оријентација, здравствена заштита, социјална заштита, заштита животне средине и друго, али нема ничега ни налик на патриотско образовање и васпитање [Закон о основном образовању и васпитању, 2013].³ Закон о средњем образовању и васпитању не садржи чак ни циљ који се истиче у Закону о основама система образовања и васпитања [Закон о средњем образовању и васпитању, 2013], што је случај и са Законом о високом образовању. Додуше, Закон о високом образовању у чл. 4 као један од принципа наводи и „уважавање хумани-

³ Временски несклад између кровног и пратећих закона је привидан, јер су ови други више пута мењани, све до 2025. године.

стичких и демократских вредности националне и европске традиције и вредности културног наслеђа”. Ово одређење „националне традиције и културног наслеђа”, пажљиво упаковано у либералне додатке и формулације, не бива даље разрађено [Закон о високом образовању, 2017].

У целини гледано, стратегије развоја образовања заправо прате оно што је дато у споменутих законима: патриотско образовање се не помиње, а значај очувања националног идентитета наводи се фрагментарно и, осим у једном случају, даље не разрађује. Истовремено, аутори нити једне стратегије не показују никакву намеру да се у овој области нешто унапреди.

Горе наведено је видљиво већ у уводном делу Стратегије развоја образовања до 2020. године. У говору о контексту израде стратегије, истиче се да је однос према образовању у Србији, посматрано од времена настанка модерне српске државе, увек био изразито позитиван. Много тога се у породицама жртвовало да би се деца образовала, углед учитеља, наставника и професора био је висок, држава је улагала у школе, али и у школовање српских грађана у иностранству, како би се исти након студија вратили и допринели развоју своје земље. Међутим, све до тог момента предузете реформе образовања (каже се да их је било двадесетак) биле су парцијалне по свом карактеру и нису решавале главне проблеме образовног система. Тадашње стање у образовању види се као изразито рђаво. Образовање је затворено и одвојено од других делова друштва, у њему доминирају комерцијални интереси и партијски утицаји. Како би се овакво стање превладало, у Србији треба створити систем образовања који би водио стварању друштва заснованог на знању. Тај би систем ваљало хармонизовати са „европским простором образовања” [Стратегија, 2012: 1–3]. Аутори као посебно поглавље издвајају концепт израде саме стратегије, у којем пишу о мисији, визији, кључним развојним изазовима, стратешкој политици, образовним подсистемима и сл. Аспекту који ми пратимо посвећена је половина реченице, на месту на којем се набрајају образовне потребе, при чему је све увезано са причом о толеранцији, а без придева „српски”: „да се истрајно и посвећено негује и чува национално културно наслеђе и идентитет, развија толерантан и кооперативан однос према другим културама и јача допринос културе укупном квалитету живота становника Републике Србије” [Стратегија, 2012: 5]. Најважнији циљеви развоја образовања остају без иједног спомена било чега што би могло бити повезано са патриотским образовањем [Стратегија, 2012: 7–9].

Стратегија даље разрађује оно што је у уводу дато кроз све нивое образовања и васпитања, све до докторских студија. Док међу функцијама предшколског васпитања и образовања нема места за патриотско образовање, национални идентитет и сл., као једна од функција основног образовања и васпитања наводи се развој ставова и вредности неопходних за „формирање националног и културног идентитета” [Стратегија, 2012: 28]. На томе се у овом делу и остало, јер се изречени став у даљем тексту не понавља, нити се операционализује. Слично је са средњим општим (гимназије) и уметничким васпитањем. Приликом набрајања функција

овог нивоа (и типа) образовања и васпитања, као и када се говори о „визији”, наводи се „очување и развој националних и културних специфичности и идентитета” [Стратегија, 2012: 50–51], али се на томе и остаје. У поглављу посвећеном средњем стручном образовању није било места чак ни за овакво, назовимо га ритуално, указивање на значај питања националног идентитета [Стратегија, 2012: 69–86].

За високо образовање, баш као и код основног и средњег, важи исто правило: спомени пар пута и не реци ништа о конкретним поступцима, мерама, итд. Тако се у делу посвећеном академским студијама (основне, мастер и докторске) налазе изрази као што су „доприноси јачању друштвене кохезије”, „одржавање и развој националног и културног идентитета српског народа и националних мањина” и „очување националног идентитета” [Стратегија, 2012: 97, 116, 130]. У поглављу о струковним студијама (високе школе) нема чак ни тога [Стратегија, 2012: 131–143], као што га нема ни у преосталим деловима ове стратегије (образовање наставника, образовање одраслих, образовање и васпитање појединих категорија ученика).

Када се горе наведено има на уму, не чуди што у акционом плану који је пратио ову стратегију, од 157 детаљно описаних активности ниједна није посвећена патриотском образовању, неговању и очувању националног идентитета и сл. [Акциони план, 2015].

Девет година након прве анализирание стратегије, донета је нова стратегија, с роком примене до 2030. године. У изради ове стратегије консултативну улогу имали су Британски савет, Савет Европе, ОЕБС, Песталоци фондације и разне друге невладине организације, док је техничку подршку обезбедио пројекат под називом *Погричка ЕУ за реформу образовања* [Стратегија, 2021]. Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године знатно је краћа од претходне (93 стране; прва има 212 страна), а другачије је и структурисана. Овај пут су у првом плану биле везе са постојећим политикама и правним оквиром (стратегије у другим секторима, Устав, закони, међународна документа), опис постојећег стања, визија, циљеви, опције и механизми за спровођење, завршно са акционим планом.

Патриотско образовање и питања националног идентитета овде не пролазе боље него у Стратегији развоја образовања до 2020. У поглављу о визији развоја образовања, у делу о основном образовању и васпитању, наглашавају се „ставови и вредности неопходни за формирање националног и културног идентитета”, дакле на исти начин као што је то учињено у претходној стратегији [Стратегија, 2021: 29]. Приликом набрајања мноштва посебних циљева у склопу васпитне улоге предуниверзитетског образовања, наводи се и „неговање и развијање националне културе и културног наслеђа”, без посвећивања додатне пажње, на ритуалан начин [Стратегија, 2021: 33].

Оно што је ново јесте издвајање као посебног циља 1.7 оног што је названо „Унапређен однос према српском језику и књижевности као основним елементима националног и културног идентитета и унапређивање

школовања на српском језику у дијаспори” [Стратегија, 2021: 41–42]. На овом месту, по први (и последњи) пут у обе стратегије, не изостаје и прецизирање шта треба чинити да би се овај циљ (заправо циљеви) остварио (остварили). Као показатељи исхода предвиђени су „повећање броја спроведених активности неговања српског језика и књижевности на националном нивоу” и повећање процента квалитетнијих часова у допунским школама (дијаспора). Овакви се исходи имају постићи успостављањем механизма сарадње и пружањем подршке неговању српског језика и књижевности, као и „унапређивањем квалитета васпитно-образовног рада на српском језику у иностранству”. Аутори инсистирају на „интерсекторском приступу”, зато што то захтева и неговање српског језика и књижевности и неговање националног идентитета. Позитиван став према српском језику и књижевности се чак види као „приоритет”. Интерсекторски приступ обезбедиће се кроз „формирање заједничког тела релевантних институција, анализу статуса српског језика и књижевности на свим нивоима образовања” и „интензивирањем подршке образовно-васпитним установама у раду на промовисању стандардног српског језика”. У акционом плану појединачно су набројани показатељи, мере и активности за овај посебни циљ (циљеви) [Стратегија, 2021: 75–76].

Вреди запазити и то да су у спроведеној јавној расправи поводом доношења Стратегије развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године бројне примедбе дате управо поводом броја часова и статуса српског језика и књижевности и историје [Извештај о спроведеној јавној расправи, 2021]. На примедбу да се израз „српски национални идентитет” у Стратегији уопште не налази, из Министарства је одговорено тако што се позвало на неопходност „широке расправе” и „општег конзензуса” на националном нивоу [Извештај о спроведеној јавној расправи, 2021: 80].

ПРАВИ ПУТ ИЛИ СТРАНПУТИЦА?

Стратегије развоја образовања усвојене на државном нивоу у Републици Србији у 21. веку (2012. и 2021. године) не наводе потребу за патриотским образовањем, ни у циљевима, ни у исходима, мисији или визији. Да су аутори анализираних стратегија ипак донекле свесни ове потребе, сведочи повремено (ретко) помињање очувања и развоја националног идентитета и националне културе, при чему се уставни израз „српски народ” спомиње само једном [Стратегија, 2012: 97], а израз „српски национални идентитет” ниједном. С обзиром на то да се истицање значаја националног идентитета даље разрађује (кроз мере, активности и сл.) у само једном случају [Стратегија, 2021: 41–42, 75–76], утисак је да се ово чини без намере да се том питању посвети на озбиљан начин. Отуда наша анализа потврђује тврдње Н. Јаковљевић о занемаривању питања националног идентитета [Јаковљевић, 2022].

Ово не значи да у школским програмима појединих предмета у школама у Србији сада нема садржаја који се баве српским националним

идентитетом и који би се могли назвати патриотско-образовним. Међутим, одсуство јасне свести о потреби патриотског образовања у стратегијама развоја образовања упућује на врло реалну могућност да ти садржаји у будућности могу бити избачени, измењени или редуковани. Другим речима, таквим евентуалним настојањима стратешки документи не би стајали на путу, напротив. Ово би већ на средњи рок могло да доведе до додатног угрожавања друштвене кохезије у Републици Србији и то од стране самог образовног система.

О потреби да се о патриотском образовању непрекидно води рачуна, зато што од тога зависи сâм опстанак државне и друштвене целине, писао је још Арчибалд Рајс [Рајс према Шуваковић, 2025: 130–132]. Од времена Е. Диркема и А. Рајса, много тога се у свету променило, али не и значај друштвене кохезије, а тиме и патриотског образовања. За ове сврхе израда „националних уџбеника” јесте корисна, али не и довољна; неопходан је стратешки приступ.

ЦИТИРАНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Акциони план за спровођење Стратегије развоја образовања у Србији до 2020. године (2015). *Службени гласник РС*, 16/2015.
- Јаковљевић, Невена Г. (2022). Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године у упоредној перспективи међународних докумената. *Међодичка пракса: часопис за наставу и учење*, XXV(2): 243–259.
- Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године (2012). *Службени гласник РС*, бр. 107/2012.
- Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године (2021). *Службени гласник РС*, бр. 63/2021.
- Шљукић, Срђан (2021). Улога образовања у обликовању и одржавању националне кохезије. У: *Нација и образовање*, уредили Срђан Шљукић и Слободан Владушић, Нови Сад: Матица српска, 321–341. [https://doi.org/10.18485/ms_tz_osnio.2021.ch14].
- Шљукић, Срђан (2024). Млади на селу као објекат политике. *Млади на селу: демографска, друштвено-економска, њолиџичка и културна ѡерсиџекџива*, ур. Лела Милошевић Радуловић и Гордана Стојић, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 159–168.
- Шљукић Срђан и Марица Шљукић (2018). *Друшџиво и суџоб*. Београд: Завод за уџбенике.
- Шуваковић, Урош (2025). *Р. А. Рајс: Пред злочином није моџућа неутралоносџ*. Нови Сад и Београд: Матица српска, Архив Војводине и Факултет за образовање учитеља и васпитача Универзитета у Београду.
- Dirkem, Emil (1981). *Vaspitanje i sociologija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Li, Wenfei (2024). Patriotic education in China and students' affective responses. *British Journal of Sociology of Education*, XLV(7–8): 1093–1107. [<https://doi.org/10.1080/01425692.2024.2397638>]
- Malkoc, Serdar and Fatih Ozturk (2021). A Comparative Review of Articles on Education of Patriotism: A Thematic Analysis. *International Journal of Progressive Education*, XVII(6): 144–157. [<https://doi.org/10.29329/ijpe.2021.382.10>]
- Merry, Michael S. (2010). Patriotism, History and the Legitimate Aims of American Education. *Educational Philosophy and Theory*, XLI(4): 378–398. [<https://doi.org/10.1111/j.1469-5812.2007.00363.x>]

- Petrescu, Claudia; Adriano Mauro Ellena, Maria Fernandes-Jesus, Marta Ellena (2022). Using Evidence in Policies Addressing Rural NEETs: Common Patterns and Differences in Various EU Countries. *Youth & Society*, 54(2S): 69S–88S.
- Westheimer, Joel (2006). Patriotism and Education: An Introduction. *Phi Delta Kappan*, LXXXVII(8): 569–572. [https://doi.org/10.1177/003172170608700804]
- Westheimer, Joel (2009). Should Social Studies Be Patriotic? *Social Education*, LXXIII(7): 316–320.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

- Закон о основама система образовања и васпитања (2017). Доступно на: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.html. Приступљено: 1. 11. 2025.
- Закон о основном образовању и васпитању (2013). Доступно на: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovnom_obrazovanju_i_vaspitanju.html. Приступљено: 1. 11. 2025.
- Закон о средњем образовању и васпитању (2013). Доступно на: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovnom_obrazovanju_i_vaspitanju.html. Приступљено: 1. 11. 2025.
- Закон о високом образовању (2017). Доступно на: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_visokom_obrazovanju.html. Приступљено: 1. 11. 2025.
- Извештај о спроведеној јавној расправи о Предлогу стратегије развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године са Акционим планом за период 2021–2023. године (2021). Доступно на: <https://prosveta.gov.rs/wp-content/uploads/2021/04/Izvestaj-o-javnoj-raspravi-Strategija-obrazovanja-2021-2030-konacno.pdf>. Приступљено: 1. 11. 2025.
- Павловић, Нина (2014). Проблеми стратегије развоја образовања у Србији. Conference paper. Доступно на: https://www.researchgate.net/publication/343047320_PROBLEMI_STRATEGIJE_RAZVOJA_OBRAZOVANA_U_SRBII. Приступљено: 1. 10. 2025.
- Предлог закона о изменама и допунама закона о уџбеницима (Влада Републике Србије, 18. 7. 2025). Доступно на: http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/predlozi_zakona/14_saziv/011-1399_25.pdf. Приступљено: 1. 11. 2025.
- Устав Републике Србије (2006). Доступно на: https://www.paragraf.rs/propisi/ustav_republike_srbije.html. Приступљено: 1. 11. 2025.
- Gray, Gregory D. (2010). Teaching Patriotism in America's Public Schools; Policies, Practices, and Debates. *Matsuyama University Studies in Language and Literature*, XXIX(2): 1–18. Доступно на: <https://files01.core.ac.uk/download/pdf/230512049.pdf>. Приступљено: 1. 11. 2025.
- Мићуновић, Драгољуб (2021). Strategija obrazovanja. Fondacija centar za demokratiju & Ulof Palme International Center. Доступно на: <http://www.centaronline.org/sr/publikacija/1877/strategija-obrazovanja>. Приступљено: 1. 10. 2025.
- Patriotism Education Law of the People's Republic of China (2023). Доступно на: <https://www.chinalawtranslate.com/en/patriotic-education-law/#gsc.tab=0>. Приступљено: 4. 11. 2025.

STRATEGIES FOR THE DEVELOPMENT OF EDUCATION IN
THE REPUBLIC OF SERBIA: PATRIOTIC EDUCATION AND
UPBRING AND NATIONAL IDENTITY

by

SRĐAN LJ. ŠLJUKIĆ

srdjan.sljukic@ff.uns.ac.rs

<https://orcid.org/0009-0005-5733-2422>

MARICA N. ŠLJUKIĆ

marica.sljukic@ff.uns.ac.rs

<https://orcid.org/0009-0007-7316-5104>

University of Novi Sad

Faculty of Philosophy

Department of Sociology

Dr Zorana Đinđića 2, Novi Sad, Serbia

SUMMARY: Various strategies adopted by state authorities represent a roadmap for conducting policy in the coming years, in a given area of social life. In this article, the authors analyze the strategies for the development of education adopted in the Republic of Serbia in the twenty-first century (2012 and 2021), using the method of qualitative content analysis. The focus of the analysis is on the issue of patriotic education, that is, the discourse on national identity. While patriotic education is not even mentioned, national identity is discussed sporadically and fragmentarily, without more serious and extensive elaboration. Regardless of the presence of patriotic content in certain programs, as well as a certain turn in textbook policy (“national textbooks”), the absence of a strategic approach to the issue of patriotic education and in the Republic of Serbia could have serious consequences when it comes to social solidarity.

KEYWORDS: National identity; Republic of Serbia; Patriotic education; Strategies